

Kovács Áron

Fáy András pataki diákévei

Az alábbi cikk összefoglalni igyekszik mindazon információkat, amelyek Fáy András sárospataki tanulmányaival kapcsolatosak.¹ Fáy pataki diák volta köztudomású, ugyanakkor az 1793–1799 között kisdíakként, 1803–1804-ben pedig joghallgatóként a Kollégiumban töltött éveiről kevés forrás áll rendelkezésünkre. Az írás összeállítását a források és életrajzok számba vételével kezdtem. Ennek során sajnálatosan tapasztaltam, hogy a Patakon töltött évek igen rosszul dokumentáltak. A legtöbbet erről az időszakról Fáy András Badics Ferenc által feldolgozott, kiadatlan életrajzi jegyzetei jelentenek, melyek holléte jelenleg ismeretlen számomra. Szóba jöhet továbbá Fáy „Sáros-Patak 1794 tájban” című, 1859-ben megjelent írása, mely azonban inkább azokról a benyomásokról szól, melyeket a szerző Patakon szerzett, mintsem diákéveiről. További forrást jelentenek Szemere Pál feljegyzései, melyeket a *Divatcsarnok* című lap 1853. évfolyamában publikált.² Nem hanyagolhatóak el azok a levéltárban őrzött naplók sem, melyek 1794–1799 közötti vizsgaeredményeit rögzítik. Nyomatásban megjelent életrajzai közül kettőt érdemes megemlíteni: Badics Ferencét és Gál Istvánét.

Mint azt fentebb már említettem, Fáy először 1793-ban, ahogy arra Badics Ferenc felhívja a figyelmet, pontosan hetedik születésnapján, 1793. május 30-án lett a pataki kollégium diákja.³ Tanulmányait nem ekkor kezdte, és Patakról sem ekkor hallott először. Nagymamájánál, Gálszécsen töltött éve alatt egy Péterfi nevű pataki diák kezdte el oktatását. Bátyja, Ferenc ekkor már a kollégium diákja volt.⁴ Valószínű, hogy az ifjú Fáy András jövődiák diákságával kapcsolatban kerülhetett a Nagykönyvtár állományába az az 57. egyháztatyák műveit tartalmazó, jórészt 17–18. századi kötet, melyekben az alábbi bejegyzés olvasható: „*Pro Remolumento Scholasticae Juventutis I. Reformatorum Sáros Patakensi Collegio donavit Senior Andreas Fáy de eadem Aó 1792.*” – A Sárospataki Református Kollégium diákjainak hasznára adományozta id. Fáy András. Idősebb Fáy András, mint azt Nagy Iván kutatásai megerősítik, Fáy András nagyapja volt.⁵

Patak az ifjú Fáy tanulmányainak a kezdetén, a 18. század végén körülbelül 2600-2700 lelket számláló falusias település volt. Összehasonlításképpen, Badics Ferenc Szombathi Jánosra hivatkozva a kollégium diákságát 1787-ben 1072 főre teszi.⁶ Mint arra Ugrai János is felhívja a figyelmet A Sárospataki Református Kollégium története című könyv vonatkozó fejezetében, a városban élt kereskedők, lelkészek, professzorok egy része tehetős volt, és polgáriasabb életmódot folytatott ugyan, a lakosság többségének életét viszont továbbra is a mezőgazdaság határozta meg, életmódja falusias.⁷ Ez köszön viszsza Fáy pataki impresszióiban is, amelyeket később tárgyalunk.

Fáy, mint az fentebb már említésre került, 1793-ban került Patakra. Apja egy Sinka Mihály

nevű magántanítót is fogadott mellé és bátyja, Ferenc mellé. Badics szerint Sinka kitűnő eredménnyel tette le vizsgáját héberből, a nevelő képességeknek ugyanakkor híján volt. Indulatos emberként egyetlen nevelési eszköze a verés volt.⁸ Sinka módszerei nagy hatást tettek az ifjú Fáyra. Felnőttként pedagógiai elveit ezekkel szemben dolgozta ki. Sinkától megszabadulva a későbbi cserépfalui lelkész, Kovács István lett Fáy Ferenc és András nevelője. Rá, mint azt Badics Ferenc kiemeli, hálával emlékezett Fáy. Ő Sinkával ellentétben amellett, hogy a leckéket elkészítette vele, tehetségét is gondozta.⁹ Tanulmányairól 1794-től lelhetőek fel adatok. 1794-ben már mint elementarista került be a naplóba. 1795-ben mint coniugista, 1796-ban mint grammatista, 1797-ben mint syntaxista, 1799-ben pedig a logicus osztályban vizsgázott. Tárgyai között grammatika, hittan, hazai és bibliai történelem, földrajz, szónoklattan, stílisztika szerepelnek. Tanulmányi eredményei kezdetben jók, később kitűnőek voltak.¹⁰ Tanítói 1793-ban Ponyó Márton, 1794-ben Bodoló Imre, 1795-ben Balog Ábrahám, 1796-ban Törös Bálint esküdt diákok voltak. A felsőbb évfolyamokban „*humaniorum professorok*”, Váradi Pál és Gelei József tanították. Utóbbit néhány hétig helyettesítette is a katedrán betegsége miatt.¹¹ A Fáy gyermekek nem a Kollégium épületében laktak, úgynevezett „publicus diákok” voltak. Szállásuk tanítójukkal együtt Dávid Péter kántornál volt. Mint életrajzírója, Badics Ferenc beszámolt róla, élelmiszereket Kohányból kaptak, főzni viszont Patakon főztek rájuk.¹² Sokat elmond a 18. század végi nemesi ifjak viseletéről Fáy önéletrírásának egy másik darabja, melyet ugyancsak Badics idéz: „*Atyám – úgymond – beszélítván a falu s egyszersmind a maga udvari szabóját, világoskék liberiaaposztótból, fekete teveszőr zsinórral megvarratta vele két dolmányomat, két nadrágomat, szürke köpenyemet, két három mellényemet, jóformán antik szabás szerint; adatott a köntösneműekhez egy-egy nyalábka foltnak valót; rakatta a kordován- és fisléder-bőröket, kiszabatta maga előtt számomra a hat pár köznapi-, gála- és sáracsizmát, megforgatva és visszaforgatva a bőröket, hogy minél kisebb darabkák essenek el a szabásból; minélfogva nem egyszer történt meg, hogy bőrkímélésből gálacsizmámnak fejeére is folt esett. Ezeken kívül kaptam még egy szőrkalapot, 3-4 nyakravalót és 12 két-két garasos zsebkendőt, mert ezeknek elvesztésében, noha óvatosságból dolmányom zsinórához kötözgettem azokat, valóban mester voltam. Még néhány pár házivászon-fehéreneművel együtt ki voltam egészen készítve egész évre, s ezen kikészítésen túl toldozás-foltozás pótolta ki nálam minden garderobeli szükségét. Nem nagyítom a dolgot, ha azt mondom, hogy éven át többet jártunk foltos köntösökben és csizmákban mint épekben. A minthogy a pataki tanulósg általában vetélkedett volna a foltvetésben és gombfelvarrásban bármelyik czéhbeli szabóval”¹³. Mint azt a fenti idézet érzékelteti, Fáy András a kor átlagos nemesifjainak életét élte Patakon. Nem élt hivalkodóan, annak ellenére, hogy apja jelentős, körülbelül ötezer holdas birtokkal rendelkezett.¹⁴*

Milyenek látta az ifjú Fáy Patakot? Erről, mint fentebb már említettem, a *Sáros-Patak 1794 tájban* című írásában számol be. „*Sáros-Patak, a zempléni hegyalja egyik városa, a mily alkalmas, kies fekvésénél és elvonultságánál fogva a mélyebb tudományok ápolására, szintoly mostohás, épen annálfogva, hogy nagyvárostól, úgynevezett nagyvilágtól távol esik, a szépművészetekre, aesthetikai izlésre és társalgási előnyökre nézve*” – vezeti fel cikkét.¹⁵ Amilyen magasra értékeli Fáy az oktatás tudományos színvonalát, annyira hiányolja a kulturális életet Patakról. Egy másik helyen így ír erről: „*Rozgonyi tanár latin*

1 tudomány és társadalom

*stylje, közel beillett volna a római classicusok korába, Kezy Mózes latin versei vetélkedhettek Lottichius, Sarbievius s más sequioris aevi latin költőkéivel: Mokry Benjámin, későbbi pápai tanár s mások a görögben voltak kitűnők. De a szépművészetek minden ága 1794 körül még bölcsőben szunnyadt a pataki collegiumban*¹⁶. Ennek értékeléséhez mindenképp figyelembe kell vennünk, hogy a jakobinus mozgalom utáni időszak a bezárkózás időszaka a magyar irodalomban. A II. József és II. Lipót uralkodása alatt tapasztalható politikai és irodalmi megélénkülést a hallgatás időszaka váltotta fel az egész országban.

Fáy András 1799-ben hagyta el Sárospatakat. A pozsonyi evangélikus líceumban folytatta tanulmányait, elsősorban azért, hogy németül megtanuljon. Patakra 1803-ban tért vissza. 1803 és 1805 között bölcsészetet és jogot hallgatott.¹⁷

Miért újra Patak? A kérdés feloldásának kulcsát az 1793-ban, 30 évesen Patakra került jogász, Kövy Sándor és a kor ismert filozófusának számító Rozgonyi József adják. Utóbbi hírnevét Kant filozófiájának kritikájával, előbbi pedig innovatív pedagógiai módszereivel szerezte. Kövy pataki működése idején új tankönyveket írt, előadásaiiban rendszeresen kitért a jogelvek gyakorlati alkalmazhatóságának lehetőségeire, gyakran vitt példákat, esettanulmányokat óráira. Ennek hozadéka volt az ösztönzésére létrejött Pánczél vármegye. Pánczél vármegye egy kísérlet volt, melyben Kövy diákjai egy vármegyei adminisztrációt hoztak létre a Kollégiumon belül, és a valódi vármegyék működését modellezték. Funkcionáriusokat választottak, közgyűléseket tartottak, erről szabályos jegyzőkönyvet vezettek, rendelkeztek fő- és alispánnal, főjegyzővel, aljegyzővel, főorvossal, ügyésszel, levéltárossal. Megyegyűléseiken különböző kitalált ügyek mellett az országgyűlés legfontosabb politikai kérdéseit is tárgyalták, a Kollégiumon belül ez lett az országos politikai események megvitatásának legfontosabb színtere. Ez vezetett végül központi utasításra történt felszámolásához is.¹⁸

Hogy visszakanyarodjunk Fáy András patak diákéveihez, mint említettem 1803-ban tért vissza Sárospatakra. Ennek az évnek a végén himlőt kapott, melyet hosszú lábadozás követett. Ez az oka, hogy az 1803/1804-es tanévben sokat mulasztott. Mindemellett, mint arra életrajzírója, Badics Ferenc is felhívja a figyelmet, jurátusként is szorgalmas és jó tanuló maradt. Alátámasztja ezt az is, hogy Kövytől feladatul kapta, hogy diáktársait korrepetálja. Badics ezekről az évekről megemlíti azt is, hogy Fáy Pánczél-vármegye alispánjává választották.¹⁹ Az életrajz ez utóbbi momentumát tisztázásra szorul.

1805 őszén Fáy András Patakról Pestre költözött, hogy Szluha László megyei főügyész mellett törvényszéki gyakorlatot szerezzen, és befejezze jogi tanulmányait.²⁰ Ezzel ért véget pataki diáksága.²¹

Jegyzetek

- ¹ A szerző ezúton megköszöni Jurkoviczné Kálmán Margit, a szegedi Somogyi Könyvtár folyóirattárosa szíves segítségét.
- ² Szemere Pál: Pályaismeretési adatok Fáy A. életéhez. = *Divatcsarnok*, 1853.
- ³ Badics Ferenc: Fáy András életrajza. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1890. 17. o.
- ⁴ Badics, i. m. 17. o.
- ⁵ Nagy Iván: Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Harmadik kötet. Beimel J. és Kozma Vazul, Pest, 1858. 133. o.
- ⁶ Badics, i. m. 19. o.
- ⁷ Dienes Dénes – Ugrai János: A Sárospataki Református Kollégium története. Hernád Kiadó, Sárospatak, 2013. 71–73. o.
- ⁸ A verés és fenytetés közel sem voltak szokatlan eszközök a kor pedagógiájában. Fáy esetével körülbelül egy időben tett panaszt a kollégium egyik pártfogója, Kóji Komáromy Lajos, hogy fiát magántanítója annyira megverte, hogy a fiú három napig nem tudott nadrágot húzni. (Dienes – Ugrai, i. m. 78. o.)
- ⁹ Badics, i. m. 17. o., Erdélyi Pál: Fáy András élete és művei. Neuwald Illés, Budapest, 1890. 12, 23–24. o.
- ¹⁰ *Censura Classistarum Annis 1794–1806 inclusive*. SRK TGy. Levéltár K.a. II. 1. p. 6, 7, 54, 119, 186, 271; Az osztályfelosztásokról, és a tananyagról bővebben lásd: Dienes – Ugrai, i. m. 61. o.
- ¹¹ Badics, i. m. 24–25. o.
- ¹² Badics, i. m. 28–29. o.
- ¹³ Idézi: Badics, i. m. 31. o.
- ¹⁴ Badics, i. m. 6. o.
- ¹⁵ Fáy András: Sáros-Patak 1794 tájban. = *Nefelejts*, 1859. 29. szám (okt. 16.) 335. o.
- ¹⁶ Uo.
- ¹⁷ Badics, i. m. 42. o.
- ¹⁸ Dienes – Ugrai, i. m. 84–86. o.; Kövy Sándorról lásd továbbá: Szathmáry Béla: Kövy Sándor emlékezete = *Zempléni Múzsza*, XIII. évf. 2. szám, 2013. nyár, 15–21. o.
- ¹⁹ Badics, i. m. 42–45. o.
- ²⁰ Badics, i. m. 49. o.
- ²¹ A közlemény előadásként elhangzott 2014. augusztus 28-án a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtárának Dísztermében rendezett „Kegyelet és jövő. Megemlékezés Fáy András halálának 150. évfordulóján” című konferencián. A szerkesztett változat megjelent: Kovács Áron: Fáy András sárospataki diákévei. In: „Kegyelet és jövő” Fáy András halálának 150. évfordulója alkalmából rendezett konferencia előadásai. Szerkesztette: Tanászi Árpád. SRKTGY, Sárospatak, 2014. 19–23. o. ISBN 978-615-80132-0-8. A kötetet a Zempléni Múzsza szerkesztősége ezúton ajánlja az olvasók szíves figyelmébe!